

Yeni Orta Do u

KONA; Gamze Güngörmü (2003). Görü Dergisi (TÜS AD Yayın Organı), Sayı 55, no. 54, ss.16-25, İstanbul, 2003.

Dr. Gamze Güngörmü KONA

YENİ ORTA DO U VE DÜ ÜNDÜRDÜKLER

Oldukça tartışılabilir olsa da, onu dile getirmek isteriz ki bölgeler, haklarında yazılan kitap ve makalelerin sayısına göre gruplandırılabilir. Orta Do u bölgesi kesinlikle ilk sırayı alacaktır. [1] Kısmen, Orta Do u devletlerinin toplumsal, ekonomik, siyasal ve kültürel kırılganlığı, kısmen de çok sayıda uluslararası gücü bölgeye çeken mevcut petrol rezervleri nedeniyle; Orta Do u devletleri ve Orta Do u bölgesi, uluslararası siyasal gündemin daima ilk sırasını oluşturmuş ve olmaya da devam edecektir. Bu makale kapsamında ABD'nin Irak'a düzenlediği operasyonun ardından yine ABD'nin güdümünde gerçekleştirilmeye çalışılan Irak ve Orta Do u bölgesi çerçevesinde ABD'nin II. Dünya Savaşı'nı takiben bölgede izlediği politikalar, bölge devletlerinde demokrasinin geçerli olup olmayacağı, Türkiye'nin Orta Do u devletlerine demokratik, laik ve seküler özellikleri ile bir model oluşturma kapasitesi ve bu modelin bu devletlerce kabul edilebilirliği ve son olarak da Orta Do u bölgesinin gelecekte olası görünümü gibi konular tartışılacaktır.

Orta Do u - Genel

Orta Do u bölgesinin coğrafyası ve terminolojisi Orta Do u bölgesi halkları tarafından değerlendirildiğinde, bu iki kavram halen insanların kafalarında karışık bir şekilde yer almaktadır. Semitik halklara göre, bugünün Orta Do usunu dünyanın merkeziydi ve 'Orta Do u' terimi Avrupa merkezli kapitalistlerin sömürgeci zihniyetinin bir sonucu olarak ilk kez 17. yüzyılda ortaya çıkmıştır. (McGhee, 1992, s.24) Bulut'a göre, 'Orta Do u' terimini İngiltere geliştirmiş ve bu kavramın içine Arap devletleriyle birlikte Suriye, Kıbrıs, Türkiye ve İran'ı da eklemiştir. Ancak, Amerikalılar tarafından geliştirilen 'Yakın Do u' terimi yalnızca Suriye ve Irak'a komşu Arap devletlerini ifade etmektedir. (Bulut, 1997, ss.36-37)

Terminolojinin haricinde, Orta Do u bölgesinin sınırlarının belirlenmesi de daima zor olmuştur. Bölgede birkaç kez çizilen sınırlar öyle hızlı değişmiştir ki bölgenin coğrafyasını tam olarak belirlemek asla mümkün olmamıştır. Kesin bir coğrafî tanımlamanın olmayışının temel nedeni, tarih boyunca bölgede nüfuz peşinde olan devletlerin varlığıdır.

Orta Do u bölgesini Orta Do u devletlerinin ekonomik durumlarına göre "Aktif" ve "Pasif" Orta Do u olmak üzere ikiye ayırabiliriz. Ekonomi açısından bakıldığında, petrol zengini Körfez devletlerinin bulunduğu bölümü aktif Orta Do u olarak kabul edebiliriz. Mevcut petrol rezervlerinin çıkarılması ve tahmini alanlarında uluslararası rekabete açık olduğundan bölgenin bu parçası "aktif" olarak adlandırılabilir. Yeni dünya düzeninde petrolün artan önemini dikkate aldığımızda bölgenin bu parçası, uluslararası güçler için çok iddialı bir rekabet alanı özelliği sergilemektedir. Bir başka deyişle, Orta Asya bölgesinde oynanmakta olan büyük oyun, Orta Do u bölgesindeki uluslararası güç rekabetinde Japonya gibi şimdiye kadar sessiz kalmayı tercih eden bazı uluslararası aktörlerin varlığı veya Hazar bölgesi ve Kafkaslardaki petrol rezervlerinde hak iddia eden Rusya Federasyonu'nun kuvvetten düşmesi gibi nedenlerle yakın bir gelecekte tek başına ABD tarafından oynanacaktır. Diğer taraftan, bölgenin petrol rezervleri az olan diğer parçası da "pasif" Orta

Bu yayını <http://gamzegungormuskona.blogspot.com> 'dan yazarın izni ile alınmıştır.

Do u olarak adlandırılabilir. Bize göre, bölgenin bu parçası bölgedeki ekonomik rekabet açısından bölgesel ve uluslararası aktörlerin ilgisinden uzakta kalmaya devam edecektir.

Bölgeyi Orta Do u devletlerinin sosyo-politik durumu açısından da yine “Aktif” ve “Pasif” Orta Do u olmak üzere iki bölüme ayırabiliriz. Gelecekte nasıl bir ekil alacağı belli olmayan, halen belirsizliğini koruyan Irak, Suriye, Lübnan, Filistin, İsrail ve Türkiye’yi aktif Orta Do u kategorisine koyabiliriz, çünkü bu ülkeler komşusu ülkeler ya da uluslararası aktörler için bir tehdit oluşturan sosyo-politik durumlarıyla yoğun çekim içinde kalmaya devam edeceklerdir. Bu ülkelerin bazılarında antidemokratik, otoriter ve totaliter rejimler devam ettiği sürece, bölgenin bu bölümü uluslararası politika gündemini ihmal etmeye devam edecektir. Yukarıda söz edilenler dışındaki Orta Do u devletleri “pasif” Orta Do u devletleri olarak kabul edilebilir. Pasif Orta Do u devletleri grubundaki devletlerin karmaşık yollar açmayan sosyo-politik yapılarıyla problemlere sebebiyet veremeyeceğini söylemek bir hayli zordur.

Bu kırılğan coğrafyada, Orta Do u devletleri, özellikle Körfez devletleri, dış güçler için oldukça büyük bir stratejik önem ifade etmektedir. Genel anlamda, Orta Do u’nun stratejik önemi Batı’nın çıkarlarına bağlı olarak belirlenmektedir. (Yıldız, 1993, s.146) Orta Do u bölgesi, Süvey Kanalı’nın 1876’da açılması ve 20.yüzyılın başlarında petrol çıkarma ve yönetim imtiyazlarının dağıtılmasıyla birlikte olağanüstü önem kazanmıştır. (Gürel ve Ergün, 1993, s.123) Orta Do u bölgesinde petrol rezervleri, Batı’nın dikkatini bölgeye çevirmesine neden olan en önemli faktördür. Orta Do u devletleri, dünya petrol rezervinin %65’ini, dünya petrol üretiminin de %25’ini elinde tutmaktadır. (bkz. Gresh ve Vidal, 1991) Petrol rezervlerine sahip olmanın yanında, “bölge, endüstriyel ve tarımsal ürünler ve silah ticareti için önemli bir pazar oldu u kadar dünya ekonomisi için de başlıca enerji tedarikçisi olmaya devam etmektedir”. (Chistyakov, 1995, s.48)

ABD’nin Orta Do u Politikaları ve Irak’ın Yeniden Yapılandırılması

Birleşik Devletlerin 2003 yılında Irak’a düzenlediği operasyon ve ardından bu devleti yeniden yapılandırma faaliyetleri Orta Do u’daki Amerikan etkinliğini açısından bir ilk olarak kabul edilmemelidir. II. Dünya Savaşı’nın ardından ABD Orta Do u’da farklı dönemlerde belirgin ve sistemli politikalar benimsemiş ve uygulamaya başlamıştır. ABD’nin Orta Do u’ya müdahalesi, Truman Doktrini ile başlamıştır. Başkan Truman, bu doktrinle birlikte bölgedeki Sovyet yayılmasını önlemek için Çevreleme Politikası’nı benimsemiş ve böylelikle Orta Do u bölgesinde İngiltere politikasının yerini ABD politikası almıştır. Bu çevrelemeyi yapmak için ABD, bölgedeki ülkelerle ilişkiler geliştirmiş ve Sovyetler Birliği’nin yayılmasına karşı bölgenin savunulması için olağanüstü önem taşıyan güney kanadındaki ülkelere askeri, teknik ve mali yardımlarda bulunmuştur. 1949’da ABD, bölgeyi ne kadar ciddiye aldığını göstermek üzere bir Orta Do u Gücü kurmuştur.

Süvey Krizi ABD’nin bu bölgeyle ilgili politikasına yeni bir boyut getirmiştir. Sovyetlerin bölgedeki nüfuzunun artması nedeniyle, İngiltere’nin önderliği ve ABD’nin desteğiyle bir tür Orta Do u Savunma Örgütü’nün kurulmasına ilişkin planlar hayata geçirilmiştir. Bunun yanı sıra, Başkan Eisenhower da, komünizmle yönetilen herhangi bir devlet tarafından saldırıya uğrayacak herhangi bir Orta Do u devletinin, askeri güç kullanımı ve bu kapsamda, bölgedeki ülkelere verilebilecek askeri yardım da dahil olmak üzere her şekilde ABD tarafından savunulacağını beyan etmiştir. Eisenhower Doktrini olarak adlandırılan politika 1970’lere kadar devam etti. 1969’da açıklanan ve Nixon Doktrini olarak bilinen yeni doktrin, ABD’nin bölgeye doğrudan müdahalesi yerine Orta Do u ülkelerine artan şekilde askeri ve

Bu yayını <http://gamzegungormuskona.blogspot.com> 'dan yazarın izni ile alınmıştır.

ekonomik yardım yapılması esasına dayanıyordu. Nixon Doktrini'ne göre ABD, Orta Doğu bölgesinin Sovyet tehdidine karşı savunulmasında önemli rol oynayacaktı. Önemli rol oynayan ve Suudi Arabistan'a olağanüstü önem verilmekteydi. Bu plan uyarınca ABD, bu devletlere 1979 yılına kadar daha fazla sayıda silah satmaya devam etti. (bkz. Mac Donald, 1988, ss.93-115)

1979 yılında İran'daki İslam Devrimi ve aynı yıl Afganistan'ın Sovyetler tarafından işgali, ABD'nin bölgeye daha fazla müdahale etmesini gerektirdi, çünkü bu iki gelişme bölgedeki güç dengesini Sovyetler Birliği'nin lehine değiştirdiyordu. Bunun ardından, ABD bölgedeki politikasını değiştirdi ve 1980'de Carter Doktrini'ni benimsedi. Dönemin ABD Başkanı Jimmy Carter, 23 Ocak 1980'de ABD Kongresinde yaptığı konuşmada ABD'nin bu yeni politikasını ayrıntılı olarak açıkladı. Konuşmasında herhangi bir yabancı gücün bölgede nüfuz kazanmak amacıyla yapacağı tüm girişimlerin ABD'nin stratejik çıkarlarına karşı tehdit sayılacağını, böyle bir durumda askeri güç kullanımını da dahil her türlü tedbiri alacaklarını ilan etti. (Kuniholm, 1984, s.30) ABD'nin Orta Doğu politikasının bir parçası olarak Hızlı Reaktif Gücü (RDF-Rapid Deployment Force) kuruldu. Bu gelişmenin ardından Birleşik Devletler, bazı askeri üsler edinerek bölgedeki askeri nüfuzunu artırdı. Esasen bölgedeki Sovyet tehlikesine karşı denge usuru olarak kurulan Hızlı Reaktif Gücü, aynı zamanda Amerikan taraftarı Orta Doğu devletlerini desteklemek, petrolün güvenli ticaretini ve bölge barışını korumak gibi amaçlara da hizmet ediyordu.

Sovyetler Birliği'nin dağılmasını takiben Moskova dikkate alınarak dolaylı yoldan geliştirilen Orta Doğu Amerikan politikalarının yerini direkt Orta Doğu merkezli geliştirilmeye başlanan Amerikan politikaları almaya başladı. Irak'ın Kuveyt'i işgalinin ardından gerçekleştirilen Amerikan müdahalesi ve 11 Eylül terörist saldırısını takiben Amerika'nın Irak'ı fiili işgali ve Saddam rejimini devirmesi Amerika'nın 1990 sonrasında genel Orta Doğu politikalarından Orta Doğu'da anti-demokratik rejimleri ve terörist saydığı devletleri ortadan kaldırmak düsturu üzerinde yoğunlaşan devlet bazlı politikalara yönelmesinin iki somut örneğidir. İran ve Suriye gibi Orta Doğu devletlerine olası bir Amerikan müdahalesinin sıklıkla dile getirildiği bu yeni dönemde Orta Doğu'ya ilişkin Amerikan politikalarının bölgeye deşil, bölgede yer alan bazı Orta Doğu devletlerine ilişkin olarak, diğer bir deyişle, daha belirgin bir çerçevede geliştirileceğini iddia etmek mümkündür.

Orta Doğu ve Demokrasi

Bilindiği üzere demokrasi bir kültür meselesidir, ithal edilerek benimsenmesi ve uygulanması sağlanamaz. Demokratik sistem için toplumun, ekonominin ve politik kültürün belli bir seviyeye ulaşmış olması yani belli ölçüde olgunlaşmış olması gerekmektedir. Hazır olmayan topluma, ekonomik ve siyasal sisteme demokrasi getirildiğinde yabancılaşma ve hemen ardından da radikalleşmeye yol açar bu durum ise mevcut düzenin terörize olması ile neticelenir. Orta Doğu devletlerinin toplumsal, ekonomik ve siyasal özelliklerini gözden geçirdiğimizde Amerika'nın Irak'ı demokratikleştirmek için bu operasyonu düzenlediği ülkedeki savunusuna kendisinin de itibar etmesinin mümkün olmayacağını söyleyebiliriz. Zira, Irak hemen hemen diğer tüm Orta Doğu devletlerinde gözlemlenebilecek demokratik düzenin içselleştirilmesini engelleyen özelliklere sahiptir. Orta Doğu genelinde hakim olan toplumsal, ekonomik ve siyasal dokuyu özetleyerek demokrasinin bu bölgeye ithal edilerek bölge devletlerince benimsenmesinin mümkün olmayacağını göstermeye çalışalım.

Toplumsal doku açısından incelediğimizde Orta Doğu devletlerinin çoğunda toplumlar geleneksel ve muhafazakar yapıdadır, bu toplumlar tamamen ülke içi ve bölgesel çekimlere bulaşmış durumdadır; toplumsal sınıflar arasındaki uçurum çok büyüktür. Tüm bunların yanında, Orta Doğu'da yaygın iki mezhep olan Sünnilik ve Şiiilik bölgede sorunlara yol

Bu yayını <http://gamzegungormuskona.blogspot.com> 'dan yazarın izni ile alınmıştır.

açmaktadır. Yüksek do um ve dü ük okuryazarlık oranı toplumsal sorunların bir di er kısmını olu turmaktadır. Do um oranının yüksek olması nedeniyle aileler, yoksulluk, i sizlik ve belirsiz gelecek gibi büyük sorunlarla ba a çıkmaya çalı rken; dü ük okuryazarlık da insanları toplumda, politika ve ekonomideki eksiklikleri anlayamaz duruma getirmektedir. Bu türden bir ortam Orta Do u halklarını bölgede kötü giden e yleri de i tirebilmek konusunda daha da çaresiz kılmaktadır.

Ekonomik alanda ise, Orta Do u devletlerinin ço u özellikle Körfez devletleri, petrol zengini devletler olmasına ra men, hemen her alanda dı yardımı ba ımlı durumdadırlar. Ayrıca, Orta Do u bölgesindeki petrol rezervlerinin da ılımı e it oranda de ildir, petrolün bollu u açısından Körfez devletleri oldukça anslı durumdayken, bölgenin di er kısımlarında yer alan devletler bu zenginlikten yoksundurlar. Bunun da ötesinde, bölgenin petrol dı ındaki birikimleri ve kaynakları sınırlıdır. Bu toplumlarda refahın da ılımı da dengesizdir. Bu durum, zengin çok zengin ve fakirin çok fakir oldu u geli mesi ve geli mekte olan toplumların tipik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu sorun, milli servetin büyük bölümünün iktidardaki seçkinlerin elinde bulunması gibi bölgede bir ba ka sorunu da beraberinde getirmektedir. Böylece, bu toplumdaki yöneten seçkinler daima sıradan insanlara oranla a ırtıcı biçimde zenginlik içindedirler.

Orta Do u toplumlarındaki politik durumu gözden geçirdi imizde, toplumsal ve ekonomik sorunlar, bu devletlerin u ra mak zorunda oldu u iddetli siyasal sorunlar yanında muhtemelen hafif kalacaktır. Öncelikle, rastgele kurulmu bulunan Orta Do u devletlerindeki siyasal rejimler, dini veya etnik ayrılı a ya da tek bir aileye dayalıdır. Örne in, Lübnan'da Müslüman ço unluk Hıristiyan Maruni azınlık tarafından, Filistin'de Arap ço unluk Yahudi azınlık tarafından yönetilmektedir, Suud ailesi Suudi Arabistan'da, Ha imi ailesi Ürdün'de iktidardadır, Suriye'de de Sünni ço unluk Alevi azınlı ın yönetimi altındadır. (Çandar, 1983, s.36) kinci olarak, Orta Do u devletlerinin ço unun yönetimlerinde antidemokratik uygulamalar benimsemi despot ve totaliter liderler bulunmaktadır. Liderler, halkı Batı tarzı demokratik kurallarla bütünle meye yönlendirdiklerinde ayrıcalıklı konumlarını kaybedebileceklerini dü ünerek reformlardan uzak durmaktadırlar. Bir kez ba a geçenler yıllarca iktidarda kalmaktadır. "Hiçbir Arap devlet ba kanı (Lübnan hariç) bir nesil süresince demokratik yollarla de i mesi tir: Arap liderlerin ortalama görevde kalma süresi 22 yıldır". (The Economist, 1997) Bu despot ve totaliter liderler, yönettikleri ulusa kendi malıymı gibi davranmaktadırlar. (Farhang, 1993, s.4) Aslında, Orta Do u liderlerinin bu despot ve totaliter uygulamaları onlara, yetkileri daha geni bir iktidar olana ı vermi tir. (brahim ve Wedel, 1997, s.21) Üçüncü olarak, iç veya dı politika tercihleri uluslararası kabul görmü kurallara göre de il ba ka belirleyicilere göre tespit edilmi tir. Din, ideoloji, etnik köken, servet, ki isel çevre ve tarihi rekabetler, tümü Orta Do u bölgesinde politikayı ekillendiren belirleyicilerdir. Bu nedenle, açıktır ki Orta Do u'daki tüm politikalar ancak bölgesel çaptadır. (Green, 1992, s.12) Son olarak, ço ulcu demokrasilerde vazgeçilmez kabul edilen siyasal katılım Orta Do u toplumlarında oldukça sınırlıdır. Siyasal katılımın az olu u, siyasi liderlerin keyfi yönetimini kısıtlayan en önemli faktörlerden birini ortadan kaldırmaktadır.

Tüm bu gerekçelere dayanarak Orta Do u'da en azından uzun bir süre demokratik sistemin kurum ve kurallarının tesis edilmesinin mümkün olamayaca ını söyleyebiliriz. Bu makalenin "Orta Do u'nun Gelecekteki Olası Görünümü" ba lıklı Amerika'nın Orta Do u bölgesine ili kin asıl amaçlarının açıklandı ı son bölümünü inceledi imizde ABD'nin Irak'ı demokratikle tirmek için de il ba ka nedenlerle bu devlete müdahalede bulundu u açıklıkla anla ılacaktır.

Bu yayını <http://gamzegungormuskona.blogspot.com> 'dan yazarın izni ile alınmıştır.

Türkiye Orta Doğu Devletleri için Bir Model Olabilir mi?

Amerika'nın Irak'a müdahalesi ve ardından başlatılan Irak'ın yeniden yapılandırılması projesi kapsamında sıklıkla dile getirilen Türkiye'nin Orta Doğu devletlerine demokratik, laik ve seküler yapısıyla bir model teşkil edebileceği görüşüne çeşitli iç ve dış faktörlerin varlığı dolayısıyla fazla itibar edilmemelidir. Bu faktörler kısaca incelendiğinde bu türden bir planın uygulanmasının mümkün olamayacağı anlaşılmaktadır.

Öncelikle model olarak kendisini sunacak ya da model olarak bir başka devlet tarafından sunulacak devletin ekonomik ve siyasal istikrar ve gelişimsel açılarından model olarak sunulan devlet ya da bölgenin arz ettiği ekonomik ve siyasal istikrar düzeyinden daha yüksek bir düzeyde bulunması gerekmektedir. Oysa Türkiye ekonomik açıdan yüksek enflasyon oranı, ordunun modernizasyonuna ayrılan bütçe ve Kürt sorununun getirdiği sosyo-ekonomik yük gibi nedenlerden dolayı bazı önemli dezavantajlara sahiptir. Ekonomik sorunların yanı sıra siyasal açıdan da Türkiye'nin bir model olabilmek için bazı engellere sahip bulunduğunu söyleyebiliriz. Hem bazı yasadışı örgütlerin faaliyetleri ve çeşitli grupların daha fazla düzensiz talepleri gibi iç siyasal problemler, hem de Yunanistan'la arasındaki Kıbrıs sorunu, Ege kıta sahanlığı, Ege hava sahası, Ege adalarının silahlandırılması ve AB üyesi olduğu gibi dış siyasal problemler nedeniyle Türkiye siyasal olarak bir model olabilmek için yeterince istikrarlı bir ülke sayılamaz. Bu iç ve dış siyasal problemlerden başka, çok sık hükümet değişikliği de Türkiye'nin Orta Doğu'ya bir model olması yolundaki engellerden biridir. Belirtilen bu başat iki iç engelin yanı sıra bazı dış engeller de Türkiye'yi bu türden bir planı uygulamada oldukça sınırlandırabilecek özelliklere sahiptir. Öncelikle Orta Doğu devletlerinin kendi aralarındaki etnik, sosyal ve siyasal sorunlar bir ortak hareket tarzının ve birliğin oluşmasını engellemektedir. Türkiye'nin model ülke olarak takdimi Orta Doğu genelinde çatlak seslerin yükselmesini beraberinde getirecektir. Bunun yanı sıra, bölgede yer alan ülkelerden bazılarının Türkiye ile sorunları mevcuttur ve yine Arap Orta Doğu'su Türkiye'yi II. Dünya Savaşı'nın ardından Batı'nın birliktesi ilan etmiştir.

Türkiye'nin Orta Doğu ülkelerine model olmasını engelleyebilecek potansiyele sahip tüm bu dış faktörler kapsamında kanımca en önemlisi Türkler ve Araplar arasındaki ilişkilerin bazı tarihsel gerçekler ve önyargılarla şekillenmiş olmasıdır. Her şeyden önce, her iki toplum da birbirine güvenmemektedir. Türkler, Araplar'ın Osmanlı İmparatorluğu'na karşı yabancı güçlerin yanında yer aldığı gerçeğini unutmazken, Araplar da "XIII. Yüzyılın ortalarında Abbasi İmparatorluğu'nu yıkan Moğolların köken itibarıyla Türk olduklarına inanmaktadırlar". (Akgönenç, 1993, s.69) Araplar tarih boyunca geri kalmışlıklarının nedeni olarak Türkleri göstermiş, Osmanlı toplumundaki ayrıcalıklı konumlarına rağmen bu iddiaya dayanarak Osmanlı İmparatorluğu'na karşı sık sık ayaklanmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Müslüman Türklerle Müslüman Araplar arasındaki fark daha da belirgin hale gelmiştir. Araplar, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasından sonra gerçekleştirilen reformların Türkiye'yi Arap komitelerinden uzaklaştırdığına inanmaktadırlar. Özellikle, 1922'de Saltanat'ın ve 1924'de Halifeli'nin kaldırılması, 1928'de Arap alfabesinin yerine Latin alfabesinin kabulü ve Batı hukukunun benimsenmesi Türkleri Araplardan tamamen ayıran girişimler oldu ve düğünlülmektedir. Araplar, Türkiye'nin Osmanlı İmparatorluğu'ndan devraldığına inanılan emperyalist amaçlarını sürdürmeye istekli olduğu fikrini de savunmaktadırlar. Bu nedenle, Türkiye'ye oldukça eleştirel biçimde yaklaşmakta (Kürkçüoğlu, 1987, ss.9-10) ve Türkiye'nin II. Dünya Savaşı'ndan sonra Batı, özellikle de ABD ile yoğun siyasal ve ekonomik ilişkilerinde olmasından rahatsızlık duymaktadırlar. Daha kötüsü, Araplar, Türklerin ancak siyasal olarak yalnız kaldıkları veya ekonomik olarak yetersiz oldukları zamanlarda kendileriyle ilişkilerini geliştirdiklerini düşünmektedirler. Aslında, bu düşüncenin haklılığı Türkiye'nin 1963-1964'deki Kıbrıs Krizi ve 1973'deki

Bu yayını <http://gamzegungormuskona.blogspot.com> 'dan yazarın izni ile alınmıştır.

Petrol Krizi esnasında benimsemiş olduğu tavır neticesinde kanıtlanmıştır.

Türkiye ise, Cumhuriyetin kurulduğu dönemde hakim olan temel dış politika ilkelerinden biri olan; "hiçbir ülkenin iç işlerine karışmamak" ilkesine bağlı olarak Araplarla ilişkilerini belli bir mesafede tutmaktan yana olmuştur. Ülke sınırlarının rastgele çizilmesi olmasından dolayı bölgenin sıklıkla etnik çekişmelere sahne olması, müdahaleci politikaları uygulamama açısından Türkiye'yi daha da kararlı kılmıştır. Türkiye, bu devletlerdeki siyasal rejimlerin demokratik olmayışından dolayı da Arap devletleriyle ilişkilerini geliştirmeye pek ilgi göstermemiştir. Siyasal katılımı, konuma ve düşünce hürriyetini vb. engelleyen despot ve totaliter anlayış, yönetim düzeyinde rastlanan bazı özelliklerdir. Bunun dışında, Orta Doğu'daki etnik çekişmeler, Türkiye'yi bölgeden uzaklaştıran bir anlamda zorlamıştır. Son olarak, Türkiye, Orta Doğu devletleriyle ilişkilerini geliştirmenin kendi ulusal güvenlik kaygıları açısından Nato'nun önde gelen müttefikleri ve özellikle ABD'yle ilişkileri geliştirmekten çok daha az yarar getireceğini görmektedir. Böylece, yukarıda sözü edilen nedenlere bağlı olarak Türkiye, II. Dünya Savaşı'ndan itibaren Batı'ya yönelmiş, bir anlamda Arap devletleriyle olan ilişkilerini kısmen istediği dahilinde kısmen de istediği kadar ihmal etmemiştir.

Tüm bu açıklamalar dikkate alındığında Türkiye'nin Orta Doğu devletleri için bir model olarak kabul edilmesinin imkansız olduğunu söyleyebiliriz.

Orta Doğu'nun Gelecekteki Olası Görünümü

Irak özelinde ABD tarafından sürdürülen faaliyetler ve yine Amerikan yönetimince çeşitli aralıklarla İran ve Suriye gibi Orta Doğu devletlerine ilişkin olarak yapılan açıklamalar Orta Doğu bölgesinde yakın gelecekte radikal bazı değişimlerin yaşanacağına dair somut işaretlerdir. Bu bağlamda ABD'nin Irak'ı yeniden yapılandırma çalışmalarının devam ettiği ve Irak'a uygulanan ambargonun kaldırılması sürecin sonrasında hem yeni Irak'ta hem de yeni Orta Doğu'da ne türden gelişmelerin olabileceğine ilişkin bazı olumlu ve olumsuz varsayımlarda bulunabiliriz.

Orta Doğu bölgesindeki siyasi karmaşaya ve düzensizlikten bugüne dek fayda sağlamayı başarmış olan İran ve Suriye gibi devletler uzun vadede Amerika'nın güdümünde tesis edilecek Orta Doğu düzenini marjinalleştirebilmek için terörist grupların illegal faaliyetlerine yoğun destek vereceklerdir. Ancak Tahran-İran stratejik ilişki eski yoğunluğunu sürdüremeyecektir.

Hamas, İslami Cihad, Hizbullah gibi kendi varlık sebepleri Orta Doğu'nun istikrarsız yapılanmasının devamına bağlı olan terör örgütleri Irak gibi revizyonist bir devletin eksilmesi ve bölgeyi terörden arındırma sloganıyla Orta Doğu'yu fiilen işgal etmiş olan ABD'nin varlığıyla birlikte radikal faaliyetlerini bölgede karmaşaya yaratmak amacıyla artırarak devam ettireceklerdir.

Amerika'nın bölgeye demokrasi getirmek için değil de totaliter rejimleri yıkarak çok partili sistem yaratarak İran'ın Arap Orta Doğu'su kapsamında sesini duyurabilmesini sağlamak amacıyla bölgeye girdiği açıktır. Bu durum kısa vadede İran karıştı tavrı ortadan kaldıracak uzun vadede ise Orta Doğu bölgesini Amerika-İsrail ikilisinin güdümüne sokacaktır.

Irak'a on üç yıl süreyle uygulanmış olan ambargonun kaldırılmasıyla birlikte petrolün yeni patronu ABD olacaktır. Bu durum, Amerikan yönetimlerinin siyaseten elini güçlendirip, bu devleti Orta Doğu'nun hakimi kılacaktır. Bu türden bir gelişme Rusya Federasyonu'nun olası Orta Doğu planlarını da dolaylı yoldan etkileyecektir.

ABD'nin Irak'a fiilen yerleşmesi ABD karıştı Orta Doğu cephesini etkisizleştirirken; Ürdün, Mısır, Suudi Arabistan gibi ABD yanlısı Orta Doğu cephesinin ise bölgedeki konumlarını güçlendirecektir.

Bu yayını <http://gamzegungormuskona.blogspot.com> 'dan yazarın izni ile alınmıştır.

Bölgedeki ABD varlığı kitle imha silahı üretimini durduracak ya da büyük ölçüde azaltacaktır.

II. Körfez Savaşı ile birlikte Orta Doğu'nun odak noktası Arapların topraklarıdır. İna kayarak Orta Doğu bölgesi Orta Asya bölgesi ile stratejik açıdan birleşecek ve Müslüman nüfusun bulunduğu Orta Asya bölgesi Orta Doğu coğrafyasının bir parçası olarak tanımlanmaya başlayacaktır. Afganistan operasyonunu kolaylaştırmak bahanesiyle Orta Asya bölgesinde yer alan üç ülkede askeri üs kurulan ve Irak'a demokrasiyi getireceği bahanesiyle Orta Doğu'yu kendisine göre yeniden yapılandırmaya başlayan ABD'nin her iki bölgede de oldukça etkin bir duruma gelmesi her iki bölgede yer alan petrol rezervlerinin yoğunluğu nedeniyle düşünüldüğünde oldukça anlamlıdır.

Irak'a düzenlenen operasyon esnasında Washington'a sınırlı destek veren Türkiye Amerika ile mevcut stratejik ortaklığını kaybetmese de bir süre Amerika'nın Orta Doğu politikalarına dahil edilmeyecektir.

Sonuç

Amerika'nın Irak özelinde Orta Doğu bölgesine fiilen yerleşmesi Orta Doğu bölgesinin güç dengesinde ciddi dönüşümler yaratacaktır. Bu radikal dönüşümler sadece ilgili bölgeyi etkilemekle kalmayıp uluslararası ilişkilerin de yeniden belirlenmesini gerektirecektir. Bölgede yer alan İran, Suriye ve Türkiye'nin durumu; Orta Asya ve Orta Doğu'nun stratejik açıdan birleşmesi ve Moskova'nın tavrı, Fransa-Almanya ve ABD-İngiltere grubunun ilişkileri, Birleşmiş Milletler örgütünün yapısı ve iktidarı, ABD'ye cephe alan AB üyelerinin Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin tutumları, Nato-Avrupa ordusu ilişkileri ve ABD-Türkiye stratejik ortaklığı gibi unsurlar bir süre daha belirsizliğini korumaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

Green, Jerrold D. (1992). "Iran's Foreign Policy Between Enmity and Conciliation". Current History, no.570.

Ibrahim, Ferhad ve Heidi Wedel (1997). Ortadoğu'da Sivil Toplumun Sorunları. (Çev. Erol Özbek). İstanbul: İletişim Yy.

Farhang, Mansour (1993). "The United States and the Question of Democracy in the Middle East". Current History, no.570.

McGhee, George (1992). ABD-Türkiye-Nato-Ortadoğu. (Çev. Belkıs Çorakçı). İstanbul: Bilgi Yy.

Bulut, Faik (1997). "The New Map of the Middle East". Ole Hoiris ve Sefa Martin Yürükel (Eds), Contrasts and Solutions in the Middle East. Aarhus: Aarhus University Press.

Feuer, Guy (1990). Çağdaş Orta Doğu Araştırma Kılavuzu. (Çev. ve Annex Davut Dursun). İstanbul: İletişim Yy.

Yıldız, Yavuz G. (1993). "Ortadoğu'da Silahlanma ve Militarizm". Sabahattin İnen (Ed.), Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu. İstanbul: Ba lam Yy.

Gürel, İsmail S. ve Özlem G. Ergün (1993). "İkinci Petrol Krizi Sonrasında Ortadoğu Petrolleri ve OPEC". Sabahattin İnen (Ed.), Su Sorunu, Türkiye ve Ortadoğu. İstanbul: Ba lam Yy.

Gresh, Alain and Dominique Vidal (1991). Orta Doğu. (Çev. Hamdi Türe). İstanbul: Alan Yy.

Chistyakov, Alexei (1995). "The Middle East in the Light of Geopolitical Changes". International Affairs (Moscow), no.8.

Mac Donald, Charles G. (1988). "U.S. Policy and Gulf Security". Robert G. Darius et al. (Eds), Gulf Security into the 1980s. California: Hoover Institution.

Kuniholm, Bruce (1984). Persian Gulf and the United States Policy. California: Regina Books.

Bu yayını <http://gamzegungormuskona.blogspot.com> 'dan yazarın izni ile alınmıştır.

Çandar, Cengiz (1983). Ortadoğu Çıkması. İstanbul: Hil Yay.

The Economist, 7-13 June 1997. "Arab Autocracy For Ever?" .

Mughisuddin, Oya Akgönenç (1993). Turkey and the Middle East: Systemic and Subsystemic Determinants of Policy 1960-1975. Ankara: Dış Politika Enstitüsü.

Kürkçüoğlu, Ömer (1987). "Development of Turkish-Arab Relations a Historical Appraisal".

Ali L. Karaosmanoğlu ve Seyfi Tahhan (Eds), Middle East, Turkey and the Atlantic Alliance. Ankara: Dış Politika Enstitüsü.

[1] Paris X Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Bölümünden Profesör Guy Feuer'in, Çağdaş Orta Doğu Araştırma Kılavuzu (Le Moyen-Orient Contemporain, Paris, 1976) adlı çalışması, 31 Ekim 1974'e kadar Orta Doğu'da yayımlanmış Fransızca ve İngilizce kitap ve makalelerin ayrıntılı bir analizidir. Türk akademisyen Davut Dursun ise, kitabın içeriğine eklemeler yapmış zenginleştirilmiş ve Feuer'in "The Bibliography on Middle East 1955-1988" adlı araştırmasını da ekleyerek 1974'den sonraki bölümleri tamamlamıştır. Feuer ve Dursun'un bu çalışması, Orta Doğu ile ilgilenen akademisyenlere tavsiye edilebilir. Feuer, Guy, 1990. Çağdaş Orta Doğu Araştırma Kılavuzu, (Çev. ve Ekleme yapan Davut Dursun). İstanbul: İletişim Yayınları